

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 378

Zrównoważony rozwój organizacji – aspekty społeczne

Redaktorzy naukowi

Tadeusz Borys

Tomasz Brzozowski

Sabina Zaremba-Warnke



Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja Wydawnicza: Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja dofinansowana ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu



**Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej
we Wrocławiu**

Poglądy autorów i treści zawarte w publikacji

nie zawsze odzwierciedlają stanowisko WFOŚiGW we Wrocławiu

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2015

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-423-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
-------------	---

Część 1. Społeczna odpowiedzialność i zrównoważony rozwój a jakość życia

Jerzy Łańcucki: Poprawa jakości życia jako imperatyw zrównoważonego rozwoju	13
Justyna Maciąg: Zastosowanie koncepcji społecznej odpowiedzialności w tworzeniu sieciowego produktu turystycznego w regionie.....	30
Urszula Markowska-Przybyła: Odpowiedzialność sprzedawców jako wskaźnik kapitału społecznego regionów Polski.....	44
Piotr Rogala: Subiektywna jakość życia a cechy demograficzne badanej społeczności	59
Marian Woźniak: Jakość życia społeczeństwa jako główny cel rozwoju obszarów wiejskich woj. podkarpackiego	68

Część 2. Społeczna odpowiedzialność w przedsiębiorstwie

Marek Bugdol: Problem zaufania w koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu	79
Beata Domańska-Szaruga: Wybrane aspekty wykluczenia kredytowego w świetle założeń zrównoważonego rozwoju.....	91
Joanna Ejdys, Aleksandra Gulc: Koncepcja społecznej odpowiedzialności narzędziem poprawy innowacyjności przedsiębiorstw sektora MŚP	103
Justyna Górna: Społecznie odpowiedzialna organizacja w nadzorowaniu niezgodności na przykładzie przedsiębiorstw przetwórstwa mięsnego.....	116
Katarzyna Hys: Ocena zadań wewnętrznych realizowanych w ramach koncepcji CSR – wyniki badań naukowych	133
Magdalena Kaźmierczak: CSR a budowanie kapitału społecznego organizacji	146
Agata Lulewicz-Sas: Pomiar i ocena społecznie odpowiedzialnej działalności przedsiębiorstw – wyniki badań.....	158
Adam Płachciak: Znaczenie społecznej odpowiedzialności biznesu we wdrażaniu rozwoju zrównoważonego	168
Barbara Pytko: Model zintegrowanej odpowiedzialności organizacji w warunkach zrównoważonego jej rozwoju	178

Adam Skrzypek: CSR jako element strategii organizacji.....	191
Elżbieta Skrzypek: Społeczna odpowiedzialność – standardy i raportowanie	206
Wiesław Urban: Społeczna odpowiedzialność biznesu wspierana przez system ISO 9001	218
Maria Urbaniec: Raportowanie CSR jako narzędzie doskonalenia działalności biznesowej.....	228
Katarzyna Wróblewska: RESPECT Index jako bodziec do społecznie odpowiedzialnego inwestowania w Polsce.....	243

Część 3. Społeczna odpowiedzialność w organizacjach *non-profit*

Liliana Hawrysz: Rola organizacji sektora publicznego w kształtowaniu społecznej odpowiedzialności	255
Barbara Kryk, Anetta Zielińska: Dobre praktyki w kontekście odpowiedzialności za realizację polityki równościowej i pobudzania aktywności biznesowej kobiet	264
Elżbieta Krodkiewska-Skoczylas, Grażyna Żarlicka: Społeczna odpowiedzialność nie tylko biznesu.....	277
Krystyna Lisiecka: Społeczna odpowiedzialność w relacjach z interesariuszami w systemie ochrony zdrowia	296
Agnieszka Piasecka: Społeczna odpowiedzialność uczelni w kontekście wewnętrznego zapewnienia jakości.....	309
Janusz Reichel: Doskonalenie partnerstwa organizacji pozarządowych i biznesu. Wstępne wyniki badań	320
Agata Rudnicka: Budowanie relacji z dostawcami w organizacjach trzeciego sektora.....	332
Tadeusz Wawak: Zrównoważony rozwój uniwersytetów w warunkach permanentnej reformy szkolnictwa wyższego.....	340

Summaries

Part 1. Social responsibility and sustainable development vs. quality of life

Jerzy Łańcucki: Quality of life improvement as an imperative of sustainable development.....	29
Justyna Maciąg: The implementation of the CSR in the creation of a tourist network product in a region.....	43
Urszula Markowska-Przybyła: The responsibility of sellers as an index of social capital of Polish regions	58

Piotr Rogala: Subjective quality of life and demographic qualities of the sample community.....	67
Marian Woźniak: Quality of life as the main purpose of rural society development in the Podkarpackie Voivodeship.....	75

Part 2. Social responsibility in an enterprise

Marek Bugdol: The problem of trust in the concept of Corporate Social Responsibility.....	90
Beata Domańska-Szaruga: Selected problems of loan exclusion in the context of assumptions for sustainable development.....	102
Joanna Ejdys, Aleksandra Gulc: The concept of Corporate Social Responsibility as a tool for improving SMEs innovativeness.....	115
Justyna Górna: The organization of social responsibility in the supervision of nonconforming products on the example of meat company.....	132
Katarzyna Hys: Evaluation of internal tasks carried out in the framework of the CSR concept – results of scientific research.....	145
Magdalena Kaźmierczak: CSR and building of social capital for organization.....	157
Agata Lulewicz-Sas: Measurement and evaluation of socially responsible business activities – research results.....	167
Adam Płachciak: The role of Corporate Social Responsibility for the implementation of sustainable development.....	177
Barbara Pytko: An integrated model of social responsibility of an organization in its sustainable development.....	190
Adam Skrzypek: CSR as a part of organizational strategy.....	205
Elżbieta Skrzypek: Corporate Social Responsibility – standards and reporting.....	217
Wiesław Urban: Corporate Social Responsibility supported by ISO 9001 system.....	227
Maria Urbaniec: CSR reporting as a business improvement tool.....	242
Katarzyna Wróblewska: RESPECT Index as an incentive to socially responsible investing in Poland.....	251

Part 3. Social responsibility in non-profit organizations

Liliana Hawrysz: The role of public sector's organisation in the creation of social responsibility.....	263
Barbara Kryk, Anetta Zielińska: The good practices in the context of responsibility for realization of equality policy and for stimulation of women's business activities.....	276

Elżbieta Krodkiewska-Skoczylas, Grażyna Żarlicka: Social responsibility not only in business	295
Krystyna Lisiecka: Social responsibility in relations with stakeholders in the health care system.....	308
Agnieszka Piasecka: Social responsibility of universities in the context of the internal quality assurance	319
Janusz Reichel: Improving of partnerships between NGOs and enterprises. Initial research results	331
Agata Rudnicka: Building the relationships with suppliers in social economy and nongovernmental organisations	339
Tadeusz Wawak: Sustainable development of universities in terms of permanent higher education reform.....	357

Beata Domańska-Szaruga

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

e-mail: beata.domanska-szaruga@uph.edu.pl

WYBRANE ASPEKTY WYKLUCZENIA KREDYTOWEGO W ŚWIETLE ZAŁOŻEŃ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie: Jednym z priorytetów strategii Europa 2020 jest rozwój sprzyjający inkluzji społecznej. W kontekście tym dużej wagi nabiera problem wykluczenia pozbawiającego ludzi pełnego uczestnictwa w społeczeństwie. Artykuł poświęcony jest problematyce wykluczenia kredytowego oraz idei etycznego finansowania. Scharakteryzowano wykluczenie kredytowe oraz dokonano analizy koniunktury na rynku kredytowym. Szczególną uwagę zwrócono na zależności między zaostrzeniem regulacji w sferze udzielania kredytów konsumpcyjnych a skalą wykluczenia kredytowego i korzystania z usług podmiotów niebankowych. Na tym tle przedstawiono ideę etycznego finansowania, która jest odpowiedzią na problemy ludności oraz firm wyłączonych z tradycyjnego systemu bankowego. Rozważania prowadzone są na podstawie aktualnej literatury przedmiotu, danych rynkowych oraz opracowań eksperckich. Ze względu na rozległość poddanych analizie zjawisk zastosowano metodę monograficzną oraz metodę analizy krytycznej.

Słowa kluczowe: wykluczenie kredytowe, usługi bankowe, etyka w działalności bankowej, etyczne finansowanie.

DOI: 10.15611/pn.2015.378.07

1. Wstęp

Zbiór pojęć i teorii leżących u podstaw nauk o zarządzaniu rozszerzony został wspólnie o paradygmat zrównoważonego rozwoju. Zrównoważony rozwój to taki kierunek rozwoju społeczno-gospodarczego, który obok wartości czysto ekonomicznych uwzględnia wartości społeczne i ekologiczne, jak również zapewnia odpowiedni standard praw człowieka oraz zaspokojenia jego potrzeb życiowych. Służy on rozwojowi na poziomie lokalnym, poszczególnych państw oraz w skali międzynarodowej. Jego celem jest zapewnienie standardu życia odpowiadającego rozwojowi cywilizacyjnemu zarówno obecnym, jak i przyszłym pokoleniom [Kulińska-Sadłocha, Szambelańczyk 2014]. W naukach ekonomicznych zagadnienia zrównoważonego rozwoju są przedmiotem zainteresowań naukowców wszystkich dys-

cyplin naukowych. Naukowcy zajmują się między innymi zrównoważonym rozwojem gospodarki, poszczególnych rynków, w tym rynku finansowego, oraz zrównoważonym rozwojem przedsiębiorstw.

Problematyka zrównoważonego rozwoju zajmuje poważne miejsce w dokumentach strategicznych zarówno państw, jak i przedsiębiorstw. Zasady zrównoważonego rozwoju zostały bowiem zaimplementowane na poziomie mikroekonomicznym. Tematyka ta znajduje również odbicie w dokumentach strategicznych na poziomie Unii Europejskiej. Jako przykład można tu podać Strategię Europa 2020, której jednym z priorytetów jest rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu [Europa 2020...]. Celem nadrzędnym strategii jest między innymi zmniejszenie ubóstwa poprzez wydzwignięcie co najmniej 20 mln osób z ubóstwa lub wykluczenia społecznego.

Jedną z przyczyn pozbawienia pełnego uczestnictwa w społeczeństwie jest wykluczenie finansowe, w tym wykluczenie kredytowe. Trudności w dostępie do bankowych usług kredytowych osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji finansowej skłaniają je do korzystania z instytucji, które oferują kredyty/pożyczki poza systemem bankowym i działają na marginesie regulacji i nadzoru. Etyczne i prawne problemy funkcjonowania tych instytucji, podobnie zresztą jak etyka w działalności bankowej, są obecnie żywo dyskutowane w mediach i opracowaniach naukowych. Podnoszenie standardu życia, zaspokojenie potrzeb życiowych i rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu nie będą możliwe, jeśli na rynku będziemy mieli do czynienia ze zjawiskami, praktykami i produktami, które mogą doprowadzić do pauperyzacji gospodarstw domowych i pogłębiać wykluczenie społeczne.

Artykuł poświęcony jest etycznemu finansowaniu jako idei, która jest odpowiedzią na problemy ludności oraz firm wyłączonych z tradycyjnego systemu bankowego. Jest próbą poszukiwania odpowiedzi na pytania:

- Czym jest wykluczenie kredytowe i jakie są negatywne skutki tego zjawiska?
- Jakie są zależności między zaostrzeniem regulacji w sferze udzielania kredytów konsumpcyjnych a skalą wykluczenia kredytowego i korzystania z usług pożyczkowych podmiotów niebankowych?
- Czy kluczem do zmniejszenia skali wykluczenia kredytowego oraz odpowiedzią na oczekiwania związane z założeniami zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności jest etyczne finansowanie?

Rozważania prowadzone będą na podstawie aktualnej literatury przedmiotu, danych rynkowych oraz opracowań eksperckich.

2. Wykluczenie kredytowe

Podstawową wartością i zasadą zrównoważonego rozwoju jest sprawiedliwość, z którą nierozdzielnie wiąże się pojęcie równości. Równość społeczna przejawia się w równości szans, która nie sprowadza się do eliminowania wszelkich różnic między ludźmi, nie polega również na traktowaniu wszystkich w jednakowy sposób. W swojej książce J.P. Fitoussi i P. Rosanvallon *Czas nowych nierówności* [Fitoussi,

Rosanvallon 2000], obok nierówności „tradycyjnych” określanych jako strukturalne, wskazują na nierówności dynamiczne nazwane przez nich nierównościami „nowego typu” [Solarz 2011]. Są to nierówności w dostępie do produktów i usług bankowych, zwane wykluczeniem finansowym, którego rodzajem jest wykluczenie kredytowe.

Ekonomia zrównoważonego rozwoju nazywa sprawiedliwym społeczeństwo, w którym wszyscy ludzie mają równe szanse oraz prawa gwarantujące podstawowe potrzeby życiowe i umożliwiające uczestnictwo w życiu społecznym. Podejmowanie działań w ramach inkluzji finansowej mających na celu walkę z wykluczeniem finansowym wydaje się ze wszech miar uzasadnione [Solarz 2011].

Z wykluczeniem mamy do czynienia, gdy jednostka pozbawiona jest pełnego uczestnictwa w społeczeństwie [Szopa, Szopa 2011; Richardson, Le Grand 2002; Giddens 2004; Reimer 2004]. Oznacza to niemożność uczestnictwa w życiu gospodarczym, politycznym, jak również kulturowym w wyniku braku dostępu do zasobów, dóbr i instytucji, ograniczenia praw społecznych oraz depriwacji potrzeb [Szarffenberg 2006]. Należy podkreślić, że tak ujmowane wykluczenie z jednej strony zamyka dostęp do zasobów, z drugiej zaś strony już ograniczony dostęp do zasobów może powodować społeczną ekskluzję w innych wymiarach lub obszarach, co z reguły utrwała gorszą pozycję wykluczonych i ich rodzin [Szarffenberg 2005].

W literaturze podaje się wiele cech wykluczenia, jednak szczególnie podkreśla się wielowymiarowość tego zjawiska [Silver 1994; Frąckiewicz 2005]. Podobnie rozległym i złożonym zjawiskiem jest wykluczenie finansowe, toteż trudno o jego jednoznaczne zdefiniowanie. Termin wykluczenie finansowe *sensu stricto* rozumiany jest jako brak dostępu do rachunku bankowego, natomiast w szerokim ujęciu oznacza dostęp do oferty finansowej na gorszych warunkach [Dziawgo 2013]. Wykluczenie finansowe to trudności, jakich doświadczają osoby o niskich dochodach i znajdujące się w niekorzystnej sytuacji społecznej w korzystaniu z usług finansowych, które są im potrzebne. Do takich usług można zaliczyć posiadanie konta i możliwości dokonywania rozliczeń bezgotówkowych, dostęp do kredytu o „rozsądnym” poziomie oprocentowania czy też budowanie nawet niewielkich oszczędności, z uwzględnieniem niestabilnej sytuacji zawodowej [Anderloni, Carluccio 2007]. W strategii rozwoju obrotu bezgotówkowego w Polsce na lata 2009-2013 wykluczenie finansowe zdefiniowane jest między innymi jako niezdolność jednostek, gospodarstw domowych lub grup społecznych do korzystania z niezbędnych usług finansowych w odpowiedniej postaci [Strategia rozwoju... 2009]. Z kolei w raporcie przygotowanym na zlecenie Komisji Europejskiej (zob. [Financial Service... 2008]) wykluczenie finansowe zostało określone jako proces, w którym obywatele doświadczają problemów w dostępie do produktów i usług finansowych na głównym rynku (*mainstream market*) i/lub korzystaniu z nich.

Mimo wielości definicji można zauważyć, że akcentują one problem efektywnego korzystania przez jednostkę z usług finansowych, w tym usług bankowych. Uwypuklają przy tym powiązanie między wykluczeniem finansowym a wykluczeniem spo-

łecznym oraz ekonomiczny wymiar tej relacji (por. [Leyshon, Thrift 1995]). Wykluczenie finansowe traktowane jest bowiem jako pierwotne w stosunku do społecznego.

Wśród przyczyn wykluczenia finansowego wymieniane są zarówno te, które leżą po stronie wykluczonych, jak też te, które leżą po stronie instytucji rynku finansowego, przy czym najczęściej wskazuje się na niski poziom wykształcenia, niski poziom dochodów, brak stałego zatrudnienia lub bezrobocie, podeszły wiek (w tym emerytalny), zamieszkiwanie w małej miejscowości (zob. [Iwanicz-Drozdowska i in. 2009]). Zdecydowana większość publikacji podejmująca tematykę wykluczenia finansowego analizuje to zjawisko w kontekście dostępu do rachunku bankowego. Zauważalne jest nawet utożsamianie wykluczenia finansowego z trudnościami w dostępie do bankowości transakcyjnej. Często mamy w takich przypadkach do czynienia z samowykluczeniem z powodu między innymi ceny usług. Pewną rolę odgrywa też brak zaufania do instytucji bankowych, swego rodzaju kult gotówki, obawa przed nowymi technologiami czy nawet trudności w dostępie do nowych technologii stosowanych w bankowości transakcyjnej [Domańska-Szaruga, Rak 2013].

Wykluczenie finansowe obejmuje też inne niż bankowość transakcyjna rodzaje usług finansowych. Bank światowy wyróżnia cztery kluczowe obszary generujące wykluczenie finansowe [Dziawgo 2013]: transakcje bankowe, oszczędzanie, kredytowanie, ubezpieczenia. W literaturze wyodrębniane są jeszcze bardziej szczegółowe jego rodzaje, a mianowicie: wykluczenie oszczędnościowe, kredytowe, płatnicze, inwestycyjne, ubezpieczeniowe, emerytalne.

Wykluczenie kredytowe to sytuacja, w której osoby prywatne (gospodarstwa domowe) napotykają na poważne trudności w dostępie do usług kredytowych w bankach bądź w ogóle pozbawione są możliwości zaciągnięcia kredytu/pożyczki. Kredyt i pożyczka stanowią podstawowe instrumenty finansowe w sytuacji, gdy pożądany zakup bądź konieczny wydatek przekracza budżet. Umożliwiają one dostęp do towarów i usług, a także pewną okresową amortyzację w przypadku nagłego spadku dochodu [Dziawgo 2013].

Można wskazać dwa poziomy wykluczenia kredytowego [Domańska-Szaruga, Rak 2013]:

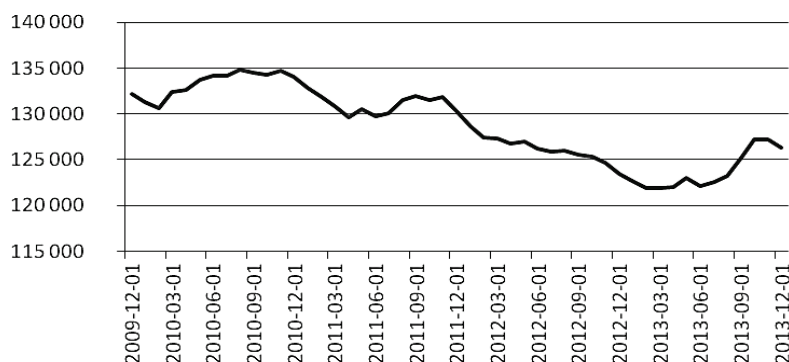
1. Odmowa usług. Bank odmawia udzielenia kredytu osobom, które nie mają zdolności kredytowej. Powoduje to szukanie innych ofert, np. w parabankach.

2. Ograniczenie usług. Stosowanie gorszych warunków kredytowania (wyższe oprocentowanie i prowizje) w przypadku osób, którymi bank nie jest zainteresowany ze względów komercyjnych i które mają gorszą zdolność kredytową. W konsekwencji klienci sami rezygnują z usługi, którą uważają za zbyt drogą (samowykluczenie ze względu na cenę).

Dość często z powodu wykluczenia kredytowego klienci banków, którzy nie mają zdolności kredytowej, decydują się na korzystanie z usług tzw. równoległego systemu bankowego (bankowości równoległej). Skala nieposiadania przez osoby fizyczne zdolności kredytowej wykazuje bezpośredni związek z sytuacją dochodową gospodarstw domowych.

3. Koniunktura na rynku kredytów konsumpcyjnych

Kryzys finansowy nie tylko poważnie nadwyrężył zaufanie społeczeństwa do banków. Wpłynął również na dostępność pieniądza zarówno dla firm, jak i klientów indywidualnych. W wyniku ogólnoswiatowego kryzysu gospodarczego banki w sposób znaczny zaostrzyły wymagania stawiane kredytobiorcom. Restrykcje te (w szczególności przepisy Rekomendacji T [Rekomendacja T... 2010] dotyczącej dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych) wymieniane są często jako jedna z przyczyn zmniejszenia wolumenu kredytów konsumpcyjnych dla gospodarstw domowych w bankach¹ (rys. 1) i realizacji operacji kredytowych poza sektorem bankowym.

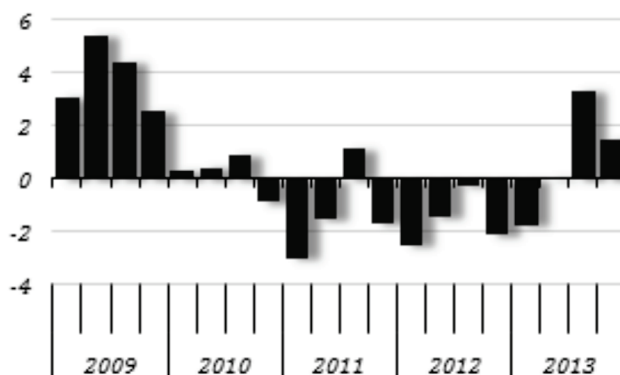


Rys. 1. Wartość kredytów konsumpcyjnych dla gospodarstw domowych (mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [www.knf.gov.pl]/opracowania/sektor_bankowy/dane_o_rynku/Dane_miesieczne.html.

¹ Spadek wolumenu i dynamiki kredytów konsumpcyjnych to właściwie splot kilku czynników. Są to [Domańska-Szaruga, Rak 2013]:

- Kryzys finansowy. Na skutek globalnego kryzysu finansowego doszło do zmian postaw części gospodarstw domowych i banków, co przełożyło się na ograniczenia podaży i popytu na kredyty.
- Proces samoregulacji ze strony banków. Samoregulacja banków w sferze działalności kredytowej jest następstwem silnego pogorszenia jakości kredytów konsumenckich w latach 2009-2010 i konieczności tworzenia wysokich odpisów.
- Rekomendacja T. Rekomendacja T [Rekomendacja T... 2010] dotyczy kredytowania klientów detalicznych. Była odpowiedzią regulatora na rozluźnioną politykę kredytową banków. Wprowadzono między innymi limity na kredytowanie detaliczne, aby zapobiec nadmiernemu kredytowaniu i zadłużaniu się kredytobiorców. Zdaniem instytucji rynku regulowanego regulacja ta spowodowała, że istotna część konsumentów, która była przez nie obsługiwana, zmuszona została do poszukiwania finansowania poza systemem bankowym. Nie należy jednak przeceniać wpływu Rekomendacji T na sytuację na rynku kredytów konsumpcyjnych, ponieważ mimo jej uchwalenia w niektórych bankach doszło do wzrostu akcji kredytowej.
- Arbitraż regulacyjny. Nastąpiła zmiana strategii niektórych banków specjalizujących się w *consumer finance* polegająca na przenoszeniu sprzedaży do firm pożyczkowych działających w ramach grupy kapitałowej w celu ominięcia regulacji istniejących w systemie bankowym.
- Stopniowa sprzedaż części portfela złych kredytów.
- Efekt bazy statystycznej (wysoka akcja kredytowa w 2008 r.).



Rys. 2. Kwartalna skorygowana zmiana stanu kredytów konsumpcyjnych (mld zł)

Źródło: [Raport o sytuacji... 2014].

Konsekwencją restrykcji w obszarze kredytów konsumpcyjnych jest między innymi wzrost liczby osób dotkniętych wykluczeniem finansowym i korzystanie przez nie w większym stopniu z pożyczek zaciąganych w podmiotach niebankowych (mniejsze wymagania co do zdolności kredytowej niż w bankach). Te decyzje stają się często przyczyną pauperyzacji gospodarstw domowych na skutek niewspółmiernych do dochodów długów. Powstaje zatem swoiste błędne koło: oferowanie pomocy finansowej osobom wykluczonym z bankowego rynku kredytowego powoduje często spychanie tych osób w pułapkę kredytową.

Należy w tym miejscu zauważyć, że w celu ominięcia działań regulacyjnych wiele banków przenosi przeregulowaną działalność (np. kredytową) do innych firm działających w ramach tej samej grupy. Znane są też przypadki przenoszenia przeregulowanej działalności do spółek celowych.

Po obserwowanym w latach 2011-2012 obniżeniu stanu portfela kredytów konsumpcyjnych w II kwartale 2013 r. doszło do jego stabilizacji, a w kolejnych do niewielkiego wzrostu². Przyczyn ożywienia akcji kredytowej należy upatrywać w nowelizacji Rekomendacji T [Rekomendacja T... 2013], która uelastyczyła dotychczasowe rozwiązania, jak też złagodziła podejście do zarządzania ryzykiem w niektórych obszarach. W szczególności zniesiono regulacyjny limit DTI (*Debt to Income*, dług do dochodów) oraz dopuszczono możliwość stosowania uproszczonych zasad oceny zdolności kredytowej.

Zmiany te sprzyjały pobudzeniu aktywności w obszarach, w których mogła ona zostać ograniczona na skutek wcześniejszych regulacji. Wymiernym efektem tych działań był „powrót na rynek” banków, które ze względu na rozwiązania regulacyjne

² Większość przyrostu odnotowana w IV kwartale 2013 r. nie wynikała z faktycznego przyrostu akcji kredytowej, ale ze zmiany klasyfikacji części kredytów w jednym z dużych banków, polegającej na ich przeniesieniu z kategorii pozostałych kredytów dla gospodarstw domowych do kategorii kredytów konsumpcyjnych [Raport o sytuacji... 2014, s. 45].

przeniosły działalność kredytową do innych podmiotów działających w ramach macierzystej grupy.

Funkcjonujący obok regulowanego sektora bankowego rynek tzw. bankowości równoległej odgrywa w gospodarce coraz większą rolę. Równoległy system bankowy tworzy dodatkowe źródła kapitału i usług finansowych dla szerokiej grupy konsumentów. Z pożyczkami konsumenckimi udzielanymi poza systemem bankowym łączy się jednak szereg zagrożeń zarówno dla klientów, jak i całego sektora finansowania konsumentów. Za podstawowe zagrożenie uznaje się brak nadzoru i regulacji, co stwarza ryzyko wykorzystywania nieświadomości klientów w sytuacji pilnej potrzeby zdobycia środków finansowych. Praktyki takie nie stoją wprawdzie w sprzeczności z prawem, wywołują jednak poważne konsekwencje społeczne.

4. Etyczne finansowanie

Jedną z odpowiedzi na wykluczenie kredytowe oraz na oczekiwania związane z założeniami zrównoważonego rozwoju jest etyczne finansowanie. Etyczne finansowanie jest alternatywą dla „spekulacyjnego i konwencjonalnego” finansowania. To aktywność, która opiera się na poniżej wymienionych zasadach:

1. Nieakceptowanie środków pochodzących z działalności nielegalnej, spekulacyjnej lub zanieczyszczającej środowisko.

2. Inwestowanie środków finansowych w ludzi i środowisko. W ten sposób popierana jest działalność na rzecz społeczeństwa (głównie grup o wysokim ryzyku wykluczenia społecznego), stymulowany rozwój obszarów zacofanych oraz promowana integracja społeczna i zatrudnienie.

3. Dostarczanie niedrogich kredytów/pożyczek osobom wykluczonym finansowo. Działalność taka uwzględnia jednak możliwości spłaty długu przez pożyczkobiorcę. Za nieetyczne bowiem należy uznać pożyczanie, które spycha konsumenta w pułapkę kredytową i powoduje ubożenie. Uwzględnia również cel kredytowania. Kredyt ma pomóc osobom wykluczonym przełamać bariery i podjąć działania zmierzające do poprawy sytuacji finansowej. Etyczne finansowanie nie używa bowiem pieniędzy tylko jako narzędzia działalności charytatywnej.

4. Traktowanie pieniędzy jako środka, a nie jako celu samego w sobie. Stosowany jest tradycyjny model biznesowy, w którym większość zgromadzonych środków przeznaczona jest na działalność kredytową (w przeciwieństwie do instytucji finansowych stosujących wyrafinowane, oderwane od sfery realnej instrumenty finansowe). Etyczne finansowanie nie wykorzystuje pieniędzy w celach czysto spekulacyjnych, nie ma na celu maksymalizacji zysków kosztem społeczeństwa i środowiska, nie wspiera działalności lub organizacji niedziałających zgodnie z założeniami zrównoważonego rozwoju.

Można wyróżnić trzy rodzaje instytucji oferujących usługi związane z odpowiedzialnym finansowaniem [*Wprowadzenie...* 2014]:

1. Etyczne banki (*ethical banks*).
2. Spółdzielnie/konsorcja etycznego finansowania (*ethical finance cooperatives/consortia*).
3. Spółdzielnie mikrokredytów (*microcredit cooperatives*).

Etyczny bank to taki, który interesuje się społecznymi i środowiskowymi skutkami swoich inwestycji oraz pożyczek. Klienci mogą znaleźć w nim również większość usług dostępnych w każdym innym banku. Nie należy jednak mylić usług etycznych banków z niektórymi etycznymi produktami oferowanymi przez niektóre banki komercyjne. W tym drugim przypadku jedynie niektóre produkty banku są uznawane za etyczne, nie zaś cały bank.

Spółdzielnia etycznego finansowania jest organizacją świadczącą usługi mikrofinansowania dla osób o niskich dochodach i małych, rodzinnych przedsiębiorstwach. Spółdzielnie takie mają ograniczony zakres usług w porównaniu z bankami. Usługi te obejmują zwykle kredyty, oszczędności, ubezpieczenia, przekazy pieniężne. Działalność taka może być również zorganizowana jako konsorcjum lub organizacja mikrofinansowania.

Spółdzielnie mikrokredytów udzielają drobnych pożyczek dla ubogich klientów o niskich dochodach. Pożyczki mogą być oferowane, często bez zabezpieczenia, pojedynczym osobom lub grupom osób. Udzielenie pożyczki grupie osób pozwala na ograniczenie ryzyka spłaty.

Instytucje etycznego finansowania nie działają wszędzie w jednakowy sposób. W praktyce wykazując cechy jednej czy większej liczby opisanych wyżej form, różnią się podejściem do tematu w zależności od kulturowych, społecznych i prawnych uwarunkowań obszarów, na których prowadzą działalność. Stosują przy tym różne podejścia w oferowaniu usług finansowania oraz różne strategie inwestycyjne.

Międzynarodowym stowarzyszeniem instytucji finansowych realizujących cele społeczne i etyczne jest European Federation of Ethical and Alternative Banks (FEBEA) [www.febea.org]. Jest to stowarzyszenie europejskich banków działających na rzecz zrównoważonego rozwoju, które finansują sektor *non profit* oraz podmioty wykluczone z dostępu do usług bankowych ze względu na brak wystarczających dochodów i wystarczających gwarancji. W bankach tych bankowość rozumiana jest jako narzędzie służące dobru wspólnemu. Działają one również na rzecz podniesienia świadomości finansowej i promują edukację finansową. W szczególności charakteryzują się następującymi cechami:

- oferują produkty zrozumiałe dla swoich klientów i będące odpowiedzią na ich potrzeby,
- ich cel działania to nie tylko zysk finansowy, ale także nauka klientów, żeby nie ulegli złudzeniu, że środki udostępnione im przez bank to środki darowane,
- reagują na potrzeby wykluczonych z systemu bankowego, oferują produkty bankowe skierowane do grup społeczeństwa wymagających wsparcia finansowego,
- uwzględniają potrzeby oszczędzających i inwestorów, którzy są coraz bardziej zainteresowani tym, jak wykorzystywane są ich oszczędności,

- inwestują w działania, takie jak rolnictwo ekologiczne, odnawialne źródła energii czy sektor *non-profit*,
- wspierają rozwój terytorium, na którym funkcjonują, oraz popierają na tym terytorium inicjatywy społeczne i środowiskowe.

Na przeciwnym biegunie znajdują się banki, które wykorzystując do maksimum efekt dźwigni finansowej, przyczyniają się do finansjalizacji gospodarki i tworzenia warunków dla kryzysów finansowych (tab. 1).

Tabela 1. Podstawowe różnice między bankiem etycznym a konwencjonalnym bankiem komercyjnym

Banki etyczne vs banki komercyjne	
Banki etyczne	Banki komercyjne
Działalność oparta na przejrzystym zestawie wartości etycznych, które są znane, akceptowane i szanowane.	Działalność podporządkowana osiągnięciu kilku celów ilościowych, przeważnie takich, jak udział w rynku oraz rentowność.
Dążenie do uzyskania zarówno zysków finansowych, jak i korzyści społecznych i środowiskowych.	Koncentracja na maksymalizacji zysków finansowych, nawet przez inwestycje kontrowersyjne pod względem społecznym i ekologicznym.
Decyzje dotyczące inwestycji należą, przede wszystkim, do klientów (depozytariuszy, wierzycieli) przez możliwość wyboru etycznych projektów, które będą finansowane.	Strategia inwestycyjna oraz poziom ryzyka ustalone przez kierownictwo banku.
Regularna publikacja listy wszystkich projektów inwestycyjnych, które otrzymały finansowanie.	Brak informacji na temat przeznaczenia pozyskanych i pożyczonych funduszy.
Finansowanie firm, których projekty pozytywnie wpływają na społeczeństwo i środowisko.	Przy przyznawaniu finansowania nie jest brane pod uwagę etyczne zachowanie wnioskodawcy ani wpływ jego działań na społeczeństwo lub środowisko.

Źródło: [Wprowadzenie... 2014].

Tabela 2. Porównanie niektórych danych liczbowych banków etycznych i banków komercyjnych (GSIFIs) w Europie

	Banki etyczne		GSIFIs	
	2003-2007	2008-2012	2003-2007	2008-2012
Wartość kredytów do aktywów ogółem	74,5%	77,4%	41,0%	39,3%
Wartość depozytów do aktywów ogółem	74,5%	75,3%	43,0%	42,8%
ROA	0,59%	0,53%	0,78%	0,37%
ROE	8,8%	7,5%	17,7%	5,2%

Źródło: [Real Banking... 2013].

Analiza danych liczbowych dotyczących aktywności banków etycznych pozwala zauważyć, że udzielają one niemal dwa razy więcej kredytów w stosunku do aktywów ujętych w sprawozdaniach finansowych w porównaniu do banków komercyjnych zaliczanych do banków ważnych systemowo (*Global Systemically Important Financial Institutions* – GSIFIs) (tab. 2) (szerzej: [Real Banking... 2013]).

Banki etyczne opierają się w znaczącym stopniu na oszczędnościach gromadzonych przez klientów, mają niższy poziom dźwigni finansowej i oferują wyższy zwrot z inwestycji. Posiadają poza tym historycznie stabilne wskaźniki zwrotu z kapitału i zwrotu z aktywów, co może się wydawać wręcz zaskakujące, gdyż teoretycznie maksymalizacja korzyści finansowych nie jest nadrzędnym celem działalności banków etycznych. Wyniki takie świadczą jednak o dużej ich odporności na zjawiska kryzysowe na rynku finansowym i celowości bardziej szczegółowych badań nad modelem biznesowym banków etycznych.

5. Zakończenie

Dostęp do usług finansowych jest aktualnie niezbędnym warunkiem uczestnictwa w życiu gospodarczym i społecznym. Niestety, w większości krajów wiele osób napotyka trudności w dostępie do usług oferowanych przez podmioty tzw. nurtu głównego, w tym do usług kredytowych, czy korzystaniu z nich. Trudności te potęgowane są przez wymogi regulacyjne zaostrzające wymagania stawiane kredytobiorcom. W konsekwencji liczba osób dotkniętych wykluczeniem kredytowym wzrasta, powodując wzrost skali wykluczenia społecznego. Wiele z tych osób staje się klientami podmiotów niebankowych (mniejsze wymagania co do zdolności kredytowej niż w bankach). Te decyzje stają się często przyczyną pauperyzacji gospodarstw domowych na skutek niewspółmiernych do dochodów długów. Powstaje zatem swoiste błędne koło: oferowanie pomocy finansowej osobom wykluczonym z bankowego rynku kredytowego powoduje często spychanie tych osób w pułapkę kredytową.

Istotną rolę w niwelowaniu skali wykluczenia finansowego mogą odegrać instytucje, w szczególności banki, które działają zgodnie z zasadami etycznego finansowania. Nie traktują one pieniądza jako celu samego w sobie, lecz jako środek służący realizacji założeń zrównoważonego rozwoju. Ich usługi są odpowiedzią na problemy ludności oraz firm wyłączonych z tradycyjnego systemu bankowego. Działalność opierają na przejrzystym zestawie wartości etycznych, które są znane, akceptowane i szanowane, a ich model biznesowy jest zgodny z ideą i zasadami zrównoważonego rozwoju.

Literatura

- Anderloni L., Carluccio E.M. (2007), *Access to Bank Account and Payment Services*, [in:] *New Frontiers in Banking Services. Emerging Needs and Tailored Products for Untapped Markets*, L. Anderloni, M.D. Braga, E.M. Carluccio (eds.), Springer-Verlag Berlin-Heidelberg.
- Domańska-Szaruga B., Rak A.M. (2013), *Wykluczenie finansowe jako istotny czynnik rozwoju instytucji parabankowych*, Zarządzanie i Finanse nr 2/2013, część 1, Uniwersytet Gdański, Gdańsk, s. 85-95.
- Dziawgo D. (2013), *Obsługa klienta masowego*, [w:] *Bankowość*, M. Zaleska (red.), C.H.Beck, Warszawa.
- Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, http://ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm.
- European Federation of Ethical and Alternative Banks, <http://www.febea.org> (30.06.2014).
- Financial Services Provision and Prevention of Financial Exclusion*, European Commission, Manuscript completed in March 2008.
- Fitoussi J.P., Rosanvallon P. (2000), *Czas nowych nierówności*, Wyd. Znak, Kraków.
- Frąckiewicz L. (2005), *Wykluczenie społeczne w skali makro- i mikroekonomicznej*, [w:] *Wykluczenie społeczne*, L. Frąckiewicz (red.), Wydawnictwo AE w Katowicach, Katowice.
- Giddens A. (2004), *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Iwanicz-Drozdowska M., Matuszyk A., Nowak A.K., Kitala R. (2009), *Produkty finansowe i edukacja finansowa w Polsce na tle wybranych krajów wysoko rozwiniętych*, Raport z badań, SGH, Warszawa.
- Kulińska-Sadłocha E., Szabelańczyk J. (2014), *Lokalne instytucje finansowe w koncepcji zrównoważonego rozwoju Polski*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, <http://www.pte.pl/kongres/referaty> (22.07.2014).
- Leyshon A., Thrift N. (1995), *Geographies of financial exclusion: financial abandonment in Britain and United States*, „Transactions of the Institute of British Geographers” 1995, vol. 20, no. 3, s. 312-341.
- Raport o sytuacji banków w 2013 r.* (2014), Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, www.knf.gov.pl, s. 45.
- Real Banking for the Real Economy: Comparing Sustainable Bank Performance with the Largest Banks in the World*, Global Alliance for Banking on Values, October 2013, http://www.gabv.org/wp-content/uploads/New-13-5923_GABV_report_Washington_07mvd1.pdf.
- Reimer B. (2004), *Social exclusion in a comparative context*, „Sociologia Ruralis”, vol. 44(1), s. 77.
- Rekomendacja T dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych* (2010), Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa.
- Rekomendacja T dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych* (2013), Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa.
- Richardson L., Le Grand J. (2002), *Outsider and Insider Expertise: The Response of Residents of Deprived Neighbourhoods to an Academic Definition of Social Exclusion*, CASE Papers 57, London School of Economics, Centre for Analysis of Social Exclusion, London, s. 11.
- Silver H. (1994), *Social exclusion and social solidarity: three paradigms*, „International Labour Review” 1994, vol. 133.
- Solarz M. (2011), *Wykluczenie finansowe w aspekcie zrównoważonego rozwoju*, [w:] B. Poskrobko (red.), *Teoretyczne aspekty ekonomii zrównoważonego rozwoju*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok.
- Strategia rozwoju obrotu bezgotówkowego w Polsce na lata 2009-2013 (projekt)* (2009), Narodowy Bank Polski, Związek Banków Polskich, Koalicja na Rzecz Obrotu Bezgotówkowego i Mikropłatności, s. 54.

- Szarfenberg R. (2005), *Od trzech elementarnych strategii badawczych do programu badań wykluczenia społecznego*, [w:] *Wykluczenie społeczne*, L. Frąckiewicz (red.), Wydawnictwo AE w Katowicach, Katowice.
- Szarfenberg R. (2006), *Marginalizacja i wykluczenie społeczne*, Instytut Polityki Społecznej, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Szopa B., Szopa A. (2011), *Wykluczenie finansowe a wykluczenie społeczne*, *Zeszyty Naukowe* nr 11, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków, s. 13-14.
- Wprowadzenie do etycznego finansowania i odpowiedzialnych inwestycji*, 2014, <http://www.centrumcsr.pl/wp-content/uploads/2014/05/Wprowadzenie-do-etycznego-finansowania-i-odpowiedzialnych-inwestycji.pdf>.

SELECTED PROBLEMS OF LOAN EXCLUSION IN THE CONTEXT OF ASSUMPTIONS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary: One of the priorities of the Europe 2020 strategy is the development favourable to social inclusion. In this context, financial exclusion, especially loan exclusion, becomes an important issue. In Europe it is considered to be primary to social exclusion. This article is an attempt to answer the questions: 1) Is the ethical financing a key to reducing the scale of financial exclusion? and 2) Is it a response to the expectations associated with the assumptions for sustainable development and social responsibility?

Keywords: foreclosure, credit, banking, business banking ethics, ethical finance.